

Bourdieu og staten

Jens Arnholtz Hansen & Ole Hammerslev

Abstract: Bourdieu made neither comprehensive empirical studies of the state nor did he develop a coherent theory of the state. Yet throughout his work it is possible to find various guiding principles on how the state can be examined, most of which are based on his studies in other areas. These guiding principles point out directions for new empirical studies and new ways of examining the state. This article explores the various analyses of the state in Bourdieu's work, with a dual purpose. On the one hand, it discusses the theoretical reflections and methodological tools that enabled Bourdieu to develop a sociological reflexive approach to the study of the state. On the other hand the article points out some of the general elements in Bourdieu's analyses of the state. It thus emphasizes the genesis of the state as a process of concentration and monopolization of different forms of capital, while at the same time insisting on the practices and structural positions of the actors involved in this process. Moreover the article explains how concepts such as symbolic violence, bureaucratic field and field of power are central to Bourdieu's sociology of the state.

Key words: Bourdieu, the state, reflexive sociology, field of power, bureaucratic field

Indledning

... den forskning vedrørende staten, jeg har været i gang med i nogle år, er et 'ankomstpunkt', for så vidt som det foranlediger mig til mere udførligt at forklare og systematisere resultaterne eller indsigterne fra mine tidligere forskningsarbejder (især om uddannelse), og samtidig er det også et nyt 'udgangspunkt', for så vidt som jeg takket være begrebet om magtfeltet nu er i stand til metodisk at formulere problemet om de forskellige felters relationer til hinanden og i særdeleshed deres relationer til det administrative felt" (Bourdieu & Böhlke 2010, s. 140).

På trods af at Pierre Bourdieu langsomt mere eksplicit begyndte at interessere sig for staten, er han sjældent blevet læst som politisk sociolog (se dog Swartz 2003; Wacquant 2005b). I den brede internationale og danske reception af Bourdieu er hans analyser af staten stort set fraværende. En forklaring kan måske være, at Bourdieus sociologi om staten ikke består af en samlet teori eller et klart afgrænset studie. På

den ene side består den snarere af en række mere eller mindre sammenhængende studier, der på hver deres måde nærmer sig staten fra forskellige vinkler og dermed bidrager til forståelsen af staten ved at synliggøre dens ressourcer, dens opkomst og de kampe, der står om den (Wacquant 1993, s. 40). På den anden side kan hans sociologi om staten ses som en række metodologiske refleksioner over, hvordan staten kan undersøges, uden at forskeren overtager eksisterende forestillinger om staten. Ved at undersøge staten blev Bourdieus refleksive sociologi og dens metodiske værktøjer derfor sat på endnu en udfordrende prøve.

Som Bourdieu selv understreger i det indledende citat var hans analyser af staten et "ankomstpunkt", hvor en række tidligere analyser af blandt andet symbolsk vold, reproduktionsstrategier og repræsentationsmagi blev sammenfattet, systematiseret og generaliseret. Samtidig blev studiet af staten dog også et "udgangspunkt" for nye studier, og det ikke bare for Bourdieu selv, men også for en hel række af forskere, der i dag trækker på hans forståelse af staten og magtfeltet i deres analyser (se Hammerslev & Hansen 2010).

Igennem de mange spredte kommentarer om staten, man kan finde i hans omfattende forfatterskab, findes der faktisk en række røde tråde, som trækker på hans tidligere studier, og som peger i retning af nye undersøgelser og tilgange. Derfor er det værd at forsøge at samle ledetrådene og kigge mere systematisk på indholdet af dem. Formålet med denne artikel er dels at diskutere Bourdieus teoretiske refleksioner og metodologiske greb, der muliggjorde, at han kunne overføre sin refleksive sociologi til studier af staten og dels at tydeliggøre nogle af de temaer, der er gennemgående i Bourdieus analyser af staten.

For at forstå Bourdieus tilgang til studier af staten diskuterer artiklen først et af ankomstpunkterne for hans behandling af staten. Tilgangen, som han kalder en form for negativ sociologi, har sin baggrund i hans teori om symbolsk magt og statens tankeformer. Dernæst diskuterer vi det epistemologiske problem, socialvidenskaberne står overfor ved i høj grad at være tilknyttet statens virkeområde, og vi redegør for, hvordan Bourdieu mente, det er muligt at bryde med statens tankeformer via det dobbelte brud. Derefter trækker vi nogle overordnede linjer i Bourdieus behandling af de samfundsmæssige betydninger, udviklingen af staten har haft: kapitalkoncentration, uniformering og standardisering, markedets konstruktion og magtfeltets differentiering. Herefter redegør vi for hovedtrækkene i Bourdieus analyser af selve statens opkomst og udviklingen af det bureaukratiske felt med fokus på de aktørstrategier, der lå bag denne proces. Sluttelig diskuterer vi, hvordan Bourdieus analyser af statens tilbagetrækning kan ses i lyset af hans øvrige studier af staten.

Negativ sociologi, symbolsk magt og statens tankeformer

Et af ankomstpunkterne for Bourdieus behandling af staten var en øget interesse for, hvordan staten som forskningsobjekt kunne behandles. Tilgangen blev i første omgang det, han kalder en form for negativ sociologi, hvilket vil sige en tilgang, hvor staten ikke defineres positivt, men hvor der derimod stilles spørgsmål til ideen om

staten, statens aktører, statens grænser, statens funktioner, praksisformer etc. Bourdieus diskussioner om og analyser af staten må ses som et brud med eller kritik af både dagligdags diskurser om staten og af mange statsteorier.¹ Bourdieu mener, at mange af de store statsteorier er med til at konstruere staten, og at man frem for at læse dem idehistorisk skal læse dem i relation til den store mængde af 'litteratur uden forfattere' som produceres af agenter, der har en interesse i staten (Bourdieu, Christin, & Will 2010, s. 146). Frem for at læse og syntetisere klassiske teorier om staten må man derfor stille spørgsmålstejn ved litteraturen og lade selve teorierne og de, der har produceret dem ud fra bestemte mulighedsbetingelser, være genstand for en sociologisk analyse. For at komme bag om disse store teorier om staten fandt Bourdieu, at vi må gå så vidt som til at spørge til selve statens eksistens eller som han spørger: hvad hvis staten "ikke er andet end et ord [...], der bidrager til at få os til at tro på eksistensen af og sammenhængen mellem en række spredte og splittede regelproducerende organer, såsom kabinetter, ministerier, departementer, administrative bestemmelser, kontorer for dette eller hint." (Wacquant 1993, s. 41, vores oversættelse) Et ord, der ikke blot er beskrivende i sin funktion, men også foreskrivende, således at det får os til at tro på statens eksistens og den enhed, de divergerende institutioner, aktører, regler, procedurer etc. udgør i vores bevidsthed. Udgangspunktet for Bourdieus analyser bliver således, at staten er en kollektiv illusion, men en velfunderet kollektiv illusion med meget reelle effekter. Det er en vigtig dobbelthed: selv om staten ikke eksisterer per se, så findes der forskellige felter, hvor der handles på statens vegne. Blandt disse felter er det bureaukratiske felt måske det mest fremtrædende (jf. nedenfor).

Baggrunden for denne radikale tvivl på selve statens eksistens skal findes i Bourdieus analyser af den "ontologiske meddelagtighed" mellem mentale kategorier og objektive strukturer, der går helt tilbage til hans første studier (Bourdieu 1977; Bourdieu 1990). I sine mange studier arbejdede Bourdieu som bekendt med den grundlæggende tese, at sociale agenter igennem deres opvækst og livsforløb inkorporerer de objektive sociale strukturer som habituelle dispositioner og mentale kategorier. Den naturlighed, hvormed mennesker i almindelighed opfatter den sociale verden – herunder også dens uligheder og uretfærdigheder – forklarer Bourdieu som resultatet af den overensstemmelse mellem mentale kategorier og objektive sociale forhold som afstedkommes af denne inkorporering. Denne tese, som er en central del af grundlaget for teorien om habitus, kan bruges i såvel primitive som avancerede samfund. Men hvis man vil forstå statens specifikke betydning i forhold til denne tese, kan det måske hjælpe at minde om, at tesen er en generalisering af Durkheim og Mauss' (1975) klassiske analyser af "de primitive klassifikationsformer". Den har altså sin oprindelse i analyser af primitive samfund, der påviser hvordan den umiddelbare sociale organisering danner grundlaget for de mentale kategorier, som den sociale og fysiske verden opfattes med. Selv om Bourdieu ikke opfatter inkorporeringen af de

¹ Dette ligger i forlængelse af Bourdieus generelle afvisning af "den spontane sociologi", se fx Broady (1991) s. 440.

sociale strukturer som noget særegent for de primitive samfund, så er relationen mellem socialt miljø og mentale kategorier mere enkel i disse samfund, fordi den enkelte har konkrete erfaringer med hele den sociale organisering. Når fokus flyttes til avancerede og differentierede samfund, hvor helheden af den sociale organisering rækker langt ud over den umiddelbare kontekst og de umiddelbare interaktioner, rejser der sig derfor et spørgsmål om, hvordan der skabes fælles forståelseskategorier på tværs af store geografiske og sociale afstande.

Her peger Bourdieu på, at det, vi betegner som staten, producerer og inkorporerer en række mentale kategorier i alle de befolkningsgrupper, som lever inden for dens territorium. Staten er derfor ikke kun noget, der eksisterer "derude", i form af forskellige institutioner, bureaukratiske processer o.lign., men også noget, der findes "inden i os", i form af de mentale kategorier og perceptionsskemaer, som vi har tilegnet os igennem vores skolegang og vores sociale liv (Wacquant 2005a, s. 17). Dette er baggrunden for, at Bourdieu udvider Max Webers klassiske statsdefinition ved at fremhæve, at staten udøver et "monopol på den legitime brug af fysisk og symbolsk vold inden for et afgrænset territorium og over for den samlede befolkning i dette territorium" (Bourdieu 1997, s. 104). Sammenkædningen mellem staten og symbolsk magt går igen i flere af Bourdieus diskussioner om staten, som når han siger, at "staten er den symbolske magts realisering par excellence" (Bourdieu & Böhlke 2010, s. 140) og staten må betragtes som den "symbolske kapitalers nationalbank" (Wacquant 1993, s. 39). "Når staten sætter sig så let igennem, når den så let gennemsætter sin symbolske magt, så er det fordi staten (inden for en bestemt jurisdiktion svarende til dens territorium) er i stand til uhindret at gennemsætte nogle mentale strukturer, der er i overensstemmelse med dens strukturer. Med andre ord, når staten udøver sin dominans så gennemgribende og så let, så er det fordi den er i stand til at påtvinge os alle statens tanker eller statens tænkemåde, eller en måde at tænke staten på (ved hjælp af alle former for formidling, skolesystemet osv.)" (Bourdieu 2010, s. 125).

Selv om Bourdieus udvidelse af Webers klassiske definition synes klar, sammenfatter den langt fra den fulde rækkevidde af Bourdieus analyser af staten. Tværtimod synes det, som om definitionen og sætningerne i sig selv virker simplificerende i forhold til det radikale bud, Bourdieu forsøger at foretage i sine analyser og diskussioner af staten. Ydermere er spørgsmålet, om man ikke mangler en vigtig brik i forståelsen af, hvad Bourdieu egentlig mener med symbolsk vold, hvis man ikke sætter sig grundigt ind i hans forståelse af staten. For at forstå rækkevidden af Bourdieus syn på staten, og derigennem også hans forståelse af symbolsk vold, mener vi, at det kan være nødvendigt at kigge nærmere på de af hans mere konkrete analyser, hvor han berører staten på forskellig vis. Dette vender vi tilbage til. Inden da er det nødvendigt at diskutere Bourdieus bud med anden forskning om staten, forskningens mulighedsbetingelser i relation til staten og metodiske greb i forhold til at bryde med eksisterende forestillinger om staten i undersøgelser af staten. På trods af at vi af fremstillingsmæssige hensyn delvist har adskilt Bourdieus mere teoretiske refleksioner om staten, hans metodiske greb og diskussioner over forskningens betingelser fra

hans mere konkrete analyser af staten, er det vigtigt at fremhæve, at disse elementer hænger tæt sammen.

Socialvidenskabernes epistemologiske problem og det dobbelte brud i undersøgelser af staten

Konstateringen af statens magt og evne til at gennemføre sin vilje, ikke bare via fysisk magt og økonomiske sanktioner, men i endnu højere grad ved at påtvinge sin befolkning mentale kategorier, der får dem til at opfatte statens tiltag som naturlige og selvfølgelige, rejser et grundlæggende epistemologisk problem for socialvidenskaberne. Ikke nok med at socialvidenskabernes historie og deres opkomstbetingelser er tæt knyttet til statens opkomst, men selv inden for rammerne af den relative autonomi, socialvidenskaberne har oparbejdet i forhold til staten, gør statens magt til at gennemføre sine egne tankeformer sig stadig gældende over for socialvidenskaberne. Statens "offentlige administratorer og deres repræsentanter er storproducenter af 'sociale problemer', og når socialvidenskaben tager disse problemer til sig og gør dem til sociologiske problemer, gør den ofte ikke andet end at ratificere disse problemer" (Bourdieu 1997, s. 101). Det er ikke kun i den overordnede definition af forskningens problemstillinger, at statens indflydelse kan mærkes, men også i tilvejebringelsen af empirisk materiale hvor statistikker og officielle dokumenter typisk bærer præg af statens tankeskemaer. For eksempel skal Bourdieus advarsel om, at "data ofte er blevet efterladt af folk, som har en interesse i at efterlade dem" (Bourdieu 1992, s. 44, vores oversættelse; se også Esmark 2009), ses i sammenhæng med hans konstatering af, at "det særegne ved den bureaukratiske stat er, at den har forvoldt en dokumentinflation uden sidestykke, en arkivmæssig vildvækst, som historikerne i høj grad har ønsket, uden at de altid spurgte til de intellektuelle og materielle betingelser for denne produktion af dokumenter og for konserveringen af dens resultater" (Bourdieu, Christin, & Will 2010, s. 147).

Sociologien er derfor altid i fare for at overtage statens problemer som sine egne problemer, og staten er derfor altid potentielt til stede i selve definitionen af forskningsobjektet. I ethvert forskningsprojekt vil det derfor være relevant at forsøge at afdække statens betydning for forskningsobjektets konstruktion; de statistikker, staten producerer om objektet; de officielle dokumenter, staten har produceret om emnet; den forståelse, statens politikker skaber af objektet; de bevillingsstrukturerer, som staten bruger til at lede forskningen i bestemte retninger og den grad af åbenhed, med hvilken forskellige statsinstitutioner modtager forskere, der definerer deres objekter på bestemte måder (Wacquant 2002, s. 386-9). Men faren for at overtage statens definition og forståelse af studieobjektet er allerstørst, når dette objekt er staten selv.

Et af de gennemgående metodiske greb i Bourdieus forskningspraksis var det dobbelte brud, eller hvad der senere blev kaldt reflektiv sociologi. Dette årvågenhedsprincip er Bourdieus generelle metodiske princip, hvorudfra der kan brydes med både socialt prækonstruerede forståelser af forskningsområdet og forskerens egne forståelser af forskningsobjektet. Det betyder, at forskeren skal bryde med de

forståelseskategorier, der er dominerende i forhold til forskningsobjektet, således at det ikke bliver de sociale agents selvforståelse, der er bestemmende for, hvordan forskningsobjektet konstrueres. På den anden side må forskeren også bryde med egne forståelseskategorier om undersøgelsesgenstanden, fordi statens kategorier er indlejret i forskningstraditioner, anerkendte problemstillinger, statistiske og kartografiske repræsentationer, osv. Forståelseskategorierne skal dog ikke forkastes, men deres sociale funktion og produktionsbetingelser må analyseres (se Bourdieu, Chamboredon, & Passeron 1991; Hammerslev & Hansen 2009).

En af de metoder, Bourdieu fremhæver som vigtigst for at arbejde med en negativ sociologi og hermed bryde med statens tankeformer, er at benytte historisering til at forstå selve dannelsen af den moderne stat, både set som værende "derude som lignende bureaukratier, autoriteter og ceremonier" (Wacquant 2005a, s. 17, vores oversættelse) og som de ideer og kategorier om staten, der er udviklet i takt med statens udvikling. For Bourdieu er historisering ikke et værktøj til at beskrive en udvikling, som den måtte have sket, men snarere et værktøj, der undersøger fortiden for at rekonstruere, hvordan og under hvilke betingelser de enkelte sociale forhold udviklede sig (Mathiesen & Højberg 2003). Et andet vigtigt metodisk redskab i Bourdieus sociologi om staten – og i hans sociologi generelt – er det relationelle fokus (Bourdieu 1968). I flere af Bourdieus analyser af dannelsen af den moderne stat undersøges enkelte individers handlen og delelementer af den sociale virkelighed ud fra en helhed af relationer. Bourdieu sammenholder med andre ord forskellige sociale dele – teorier, positioner, agenter, institutioner etc. – for at finde forskelle og ligheder, hvorudfra skjulte objektive og indlejrede subjektive strukturer fremkommer. Med et sådan blik synliggøres, hvem der har hvilke interesser i staten, og hvem der gennem tiden har promoveret staten på forskellig vis (Bourdieu 1996b; Bourdieu 2010).

Kapitalkoncentration, uniformering, markedskonstruktion og magtfelt

Et af Bourdieus første brud med statens selvfremsstilling ligger i forlængelse af en række tidligere sociologiske analyser af blandt andet Max Weber, Norbert Elias og Charles Tilly. Ligesom dem anskuer Bourdieu statens opkomst som en gradvis akkumulering, koncentration og delvis monopolisering af forskellige former for kapital. Hos Bourdieu er der dog ikke kun fokus på militære og økonomiske ressourcer, men også på kulturel, social og symbolsk kapital. Samtidig peger Bourdieu meget eksplicit på, at denne kapitalkoncentrationsproces også er en affeudaliseringsproces, hvor adelen gradvist fratages forudsætningerne for at reproducere sine privilegier.

Det klassiske eksempel på denne koncentration er koncentrationen af militærkapital, hvilket sker via en dobbelt proces, som på den ene side afvæbner adelen og andre grupper, der potentielt kunne true statens monopol på udøvelse af fysisk vold, og på den anden side skaber grupper specialiserede i legitim voldsudøvelse, såsom hær og politi (Bourdieu 1997, s. 107). Ud over den militære kapital er der også tale om koncentrationen af økonomisk kapital igennem en gradvis forening af det økonomiske marked, standardisering af møntfod og ikke mindst skatteopkrævning.

Derudover kommer koncentrationen af det, Bourdieu kalder informationskapital eller kulturel kapital. Denne koncentration finder sted på to måder: på den ene side gennem udarbejdelsen af nationalregnskaber, kort, skriftlige arkiver og indsamlingen af statistik, som gør staten og statens tjenere i stand til at konstruere et overordnet og objektiverende blik på samfundet. På den anden side består denne koncentrationsproces også i en gradvis forening af en række kulturelle markeder.

For at forstå dette meget vigtige element i statsformationsprocessen må man huske på, at kapital ikke er et bestemt objekt, men en social relation (Bourdieu 1986); koncentrationen af kulturel kapital består derfor ikke bare i *indsamlingen* af viden, men i lige så høj grad af *udbredelsen* af denne viden og de forståelseskategorier, den indebærer. En meget central del af statens konstruktion består i et arbejde med at skabe de fælles forståelsesformer, som vi allerede tidligere har omtalt. "Et af de mægtigste magtmidler som staten er i besiddelse af, [er] magten til at producere og gennem sætte (især via skolen) de forståelseskategorier som vi umiddelbart anvender om alt i verden, og altså også om staten selv." (Bourdieu 1997, s. 97) At analysere statens opkomst er derfor også at analysere det utal af processer, der er med til at skabe en række fælles forståelseskategorier. Dette sker i første omgang ved at staten – både objektivt og mentalt – standardiserer måleenheder, kalendere, betalingsmidler og lignende. En sådan standardisering er forudsætningen for, at også de økonomiske markeder kan forenes, og at samhandel kan ske relativt fredeligt. Netop derfor er det vigtigt for Bourdieu at fremhæve, at disse koncentrationsprocesser sker sideløbende.

Ud over udbredelsen af fælles måleenheder kommer også udbredelsen af nationale ensartede regler og juridiske procedurer, hvilket er endnu et eksempel på affeudaliseringen: den nationale harmonisering af regler og procedurer ledsages nemlig af en gradvis udskiftning i dommerstanden og i det administrative personale. Lokale autoriteter udskiftes med statsuddannede retsmyndige. Selv om de lokale autoriteter i lang tid bevarer deres ret til at dømme og administrere, bliver deres vurderinger underlagt statens autoritet, fordi deres undersætter får forskellige muligheder for at anke afgørelser til højere retsinstanser, hvor det er statsuddannede retsmyndige, der træffer den endelige afgørelse. Staten bliver således både det højeste niveau i bureaukratiet, som udstikker regler og rammer for de lokale beslutningsorganer, og samtidig en slags "appeldomstol", som kan omstøde de lokale autoriteters afgørelser (Bourdieu 2010). De lokale autoriteter må derfor i stigende grad forsøge at være på linje med statens principper. Harmoniseringen af regler, fortolkninger og procedurer er derfor et vigtigt eksempel på statens akkumulering og monopolisering af symbolsk kapital. Samtidig er det et eksempel på den betydning, uddannelsen af statsembedsmænd ved universiteterne havde for udbredelsen af nationale regler, rammer og procedurer.

Senere bliver skolesystemet mere generelt et af de vigtigste elementer i udbredelsen af statens tanker. Det vil føre for vidt at gå i dybden med Bourdieus analyser af skolen, men i denne sammenhæng skal det blot konstateres, at skolen, for Bourdieu, i høj grad er statens skole, der bidrager til inkorporeringen af statens tankeformer i hele den befolkning, der bor inden for statens territorium. Også statens politikker bidrager

til den sociale konstruktion af fælles kategorier. Det drejer sig ikke blot om ens måleenheder, men også om standardiseringen og klassificeringen af en række sociale enheder. Bourdieu peger for eksempel på "familien" som en af de mange sociale kategorier, som staten etablerer og understøtter. Selv om en række analyser kan vise, at "kernefamilien" på mange måder er en illusion, fordi en lang række andre familier har eksisteret ved siden af den, og fordi forståelsen af far, mor og børn som "kernen" i en familie ignorerer forholdet mellem de praktiske og de officielle slægtskabsrelationer (Bourdieu 2005b), så er der tale om en "velfunderet illusion" (Bourdieu 1996a), fordi den understøttes igennem en række politikker – skattepolitik, boligpolitik, socialpolitik, etc. – og kodificeringer – statistikker, journalformer, etc. (Bourdieu 1997, s. 144-6). Der kunne gives en række andre og lignende eksempler på kategorier, som umiddelbart synes at være objektive sociale størrelser, men som grundlæggende skylder størstedelen af deres eksistens statslige tankeformer, der er blevet produceret i takt med statens opkomst. Efterhånden breder disse standardiserede tankeformer sig til hele befolkningen i statens territorium og skaber således grundlaget for en slags logisk orden eller national identitet, om man vil.² Bourdieu taler derfor om denne proces som en universaliseringsproces, hvor "nationalstaten konstruerer sig selv i opposition til det lokale i form af en *de-partikularisering*" (Bourdieu 2010, s. 126). De enkelte egne særtræk og traditioner må vige for statens mere universelle kategorier, og de enkelte delmarkeders måleenheder og værdifastsættelse bliver sat i relation til nationale markeder.

Bourdieu peger på, at skabelsen af en sådan logisk orden har en samfunds- og markedsintegrerende effekt, der gør det muligt for forskellige befolkningsgrupper at kommunikere og handle med hinanden uden en masse umiddelbare konflikter. Når ordene betyder det samme og udtales ens, er det lettere at kommunikere, og når et kilo vejer det samme, er det lettere at fastsætte dets pris. Bourdieu bruger eksemplet med postvæsenet til at synliggøre det utrolige fremskridt, der er skabt ved hjælp af statens universalisering; at man kan putte et brev i en postkasse og have en begrundet forventning om, at det derefter når frem til den rette destination, er udtryk for en grad af samfundsintegration, der har krævet et kontinuerligt standardiserings- og universaliseringsarbejde (Bourdieu, Christin, & Will 2010). Men en sådan universalisering og standardisering er også et udtryk for dominans, fordi den samtidig fastsætter hvilket sprog, hvilke enheder og hvilke sociale former, der er legitime. Ved at samordne et marked og integrere forskellige egne og befolkningsgrupper i statens fællesskab fratages disse grupper deres legitime forskellighed og bliver i stedet bærere af partikulære afvigelser fra den af staten indstiftede standard. Således bliver "det provinsielle ganske enkelt det, der ikke er som hovedstaden; og det provinsielle bliver på denne måde berøvet sin værdi som følge af selve integrationen." (Bourdieu 2010, s. 128).

² Det er vigtigt at fremhæve, at en sådan national identitet kun i mindre grad er baseret på en fælles *moralsk* orden, men i langt højere grad er baseret på en fælles *logisk* orden, som staten står for at producere (Bourdieu 2000, s. 168). Det der indstiftes, er ikke i første omgang, hvad der er rigtigt og forkert, men hovedsagelig hvad der er og hvad der *ikke* er. Fokuset på det logiske frem for det moralske er en af de ting, der adskiller Bourdieu fra Durkheim (se Bourdieu 1967).

Bourdieu bruger sproget som et eksempel på, hvordan lokale sprogformer igennem skabelsen af et fælles lingvistisk marked bliver omdefineret til dialekter – altså afvigelser fra normalsproget, som det tales af eliten i hovedstaden (Bourdieu 1991a). Han taler også om integrationen af ægteskabsmarkedet, som indebærer, at fælles vurderingskriterier bringes i anvendelse i vurderingen af lokale ungarles ægteskabelige værdi, hvorved de reduceres til "bønderkarle" uden synderligt ægteskabspotentiale (Bourdieu 2004b). Pointen er, at integrationen af en række nationale markeder – både for økonomiske, men i høj grad også for kulturelle goder – på den ene side er med til at skabe samfundsintegration og bedre betingelser for fredelig sameksistens, men på den anden side er med til at producere dominansforhold, fordi nogle grupper har lettere ved at leve op til statens standarder end andre. Denne udbredelse af statselitens standarder og tankeformer som statens og nationens standarder og tankeformer, er et udtryk for en meget kraftig, men også meget skjult koncentration af kulturel og symbolsk kapital. Statens produktion af mentale kategorier, der som udgangspunkt var en epistemologisk udfordring for socialvidenskaberne, er altså begrundet i en koncentration af kulturel og symbolsk kapital.

Et andet centralt og delvist overlappende aspekt af statens monopolisering af den symbolske kapital er overtagelsen af retten til at udnævne. Igen er udgangspunktet en gradvis affeudalisering, hvor de adelige slægters sociale reproduktion underlægges statsinstitutioner, som ligger uden for deres kontrol og bryder med slægtskabsbåndenes logik. Den "naturlige" adel – som er adelig på grund af slægten, afstamningen, blodet – bliver således udfordret af en række nye titler, såsom de royale adeltitler, titler relateret til bureaukратиets hierarkier og uddannelsesinstitutionernes certifikater (Bourdieu 2004a, s. 44). "Kongemagten tiltager sig gradvist retten til at adle, at tildele titler: adelen, der var adelig af fødsel og i kraft af anerkendelse fra ligemænd og fra ikke-adelige, overgår langsomt til at blive adelig i kraft af kongelig udnævnelse; man (over)går fra feudal ære til æresbevisninger, der er tildelt af en central instans" (Bourdieu 2010, s. 123). Dette er det første ud af utallige eksempler på, at staten monopoliserer retten til at fordele positive og negative titler, der giver forskellige privilegier eller stigmatiserer. Men det er samtidig også en proces, hvor staten kommer til at stå som garant for disse titler og deres sociale værdi (Bourdieu 1996b, s. 374-6), så man ved at sætte spørgsmålstejn ved for eksempel uddannelsestitlers værdi samtidig kommer til at sætte spørgsmålstejn ved selve staten.

Statens tankeformer er altså ikke alene indskrevet i de store statsteorier eller de grå dokumenter, der produceres af embedsværket, men også i statens politikker, i de titler, den uddeler og garanterer, og i de logiske kategorier, den udbreder via blandt andet skolesystemet.

Statens opkomst

Et centralt brud med statens selvforståelse er den refokusering Bourdieu foretager i sin analyse af statens opkomst. Frem for at fokusere på bestemte statsorganer og statsfunktioners oprindelse, tager hans analyser afsæt i sociale gruppers opkomst, trans-

formation og reproduktion. Bourdieu peger på institueringen af kongemagten som den oprindelige akkumulering af statens symbolske kapital. Den adelige person, der kunne få andre til at tro på, at han var konge, kunne gøre en lille forskel i militær, økonomisk og social magt, til en stor symbolsk forskel (Bourdieu 2004a, s. 34). Den symbolske instituering af kongen som konge placerer kongen i en position, der er hævet over den øvrige adels kampe, og som giver ham funktion af mægler og dommer i konflikter mellem andre adelige – selv om disse i visse tilfælde stort set er hans ligemænd. Denne symbolske forskel danner efterfølgende udgangspunkt for akkumuleringen af andre former for kapital: informationskapital (fordi kongen bliver den, de adelige kommunikerer igennem, medmindre de konspirerer mod kongemagten), økonomisk kapital (i form af skatteopkrævning), men også social og symbolsk kapital, som kongen nærmest monopoliserer med skabelsen af hoffet (Bourdieu 2004a, s. 43). Skabelsen og fastholdelsen af tiltro til, at kongen faktisk var konge, er derfor et centralt element i statens oprindelse og bliver derfor et centralt spørgsmål i Bourdieus sociologi om staten.

Et andet centralt spørgsmål i Bourdieus sociologi om staten er spørgsmålet om reproduktionsstrategier, som også ligger i forlængelse af Bourdieus tidligere studier (Bourdieu & Passeron 1979; 2006). Det er vigtigt at understrege, at sådanne reproduktionsstrategier og strategibegrebet i almindelighed for Bourdieu ikke nødvendigvis er bevidste formålsrationelle strategier, som dominerende grupper og personer benytter for at producere og reproducere deres positioner. Det er snarere forskellige former for observerbare praksisser, der bidrager til en reproduktion af styrken af forskellige former for kapital.³ Fordi kongens helt specielle placering åbner adgang for en række akkumuleringsstrategier, bliver spørgsmålet om fastholdelsen af kongemagten og dermed reproduktionsstrategier et centralt tema i analysen af statens oprindelse. Bourdieu peger på, at kongen bruger sine ministre i kampen mod de af hans brødre, som kunne gøre krav på hans trone.⁴ (Bourdieu 2004a, s. 36-7). Disse ministre, som er valgt ud fra deres kvalifikationer og deres manglende mulighed for at arve tronen, er som udgangspunkt totalt afhængige af kongens gunst. Delingen mellem kongens brødre – der kan reproducere sig selv socialt, men som ikke har politisk magt – og kongens ministre – som har politisk magt, men ikke kan reproducere sig selv socialt – er for Bourdieu den første deling i arbejdet med at dominere, og den ledsages af to forskellige reproduktionsstrategier inden for staten – slægtskab og skolesystem. Denne første arbejdsdeling fører gradvist en stigende differentiering af det, Bourdieu kalder magtfeltet, med sig.

³ De forskellige praksisformer er medieret via habitus, der har tendens til at reproducere betingelserne for sin egen reproduktion (Bourdieu 1990).

⁴ Bourdieu fremhæver, at det er brødre i den videste forstand. Efter den første instituering af kongemagten er det således kun personer med kongeligt blod i årene, der potentielt kunne gøre krav på kronen, mens den øvrige adel var afskåret herfra. Men med kongeslægtenes mange sidegrene drejede det sig til tider om en hel del mennesker. Hundredeårskrigen, 1337-1453, kan f.eks. ses som kampen mellem to grene af det franske kongehus' kamp om Frankrigs krone. Vi takker Kim Esmark for at have fremhævet denne pointe.

Magtfeltet er det begreb Bourdieu benytter til metodisk at undersøge og analysere forskellige felters styrkeforhold. Begrebet nødvendiggøres af, at der er sket en uddifferentiering af autonome felter, hvor simpel magt og mekanisk solidaritet ikke er inkarneret gennem enkeltinstitutioner eller individer, men hvor en mere anonym og skjult magt eksisterer og manifesteres gennem forskellige felter og former for magt, der er "forenet af en genuin *organisk solidaritet*, og således både er forskellig og gensidigt afhængig," (Bourdieu 1996b, s. 386, vores oversættelse). Magtfeltet skal ses som et meta-felt, der regulerer relationerne mellem alle andre felter, og det er igennem magtfeltet, kursen på forskellige kapitalformer omveksles. Når begrebet er centralt i forhold til Bourdieus analyser af staten, er det fordi kampen i magtfeltet ofte er en kamp om at have kontrol over staten og dens ressourcer. "Koncentrationen af alle de kapitalformer, der har indgået i og medvirket til konstruktionen af staten, har ført til skabelsen af en slags metakapital, dvs. en kapital der muliggør, at man kan kontrollere alle andre kapitalformer (...) Kampene om staten er kampe om den magt, der giver mulighed for at regulere magtrelationerne, evnen til at regulere vekselkursen mellem de forskellige slags kapital." (Bourdieu 2010, s.131). Statens opkomst og magtfeltets uddifferentiering går derfor hånd i hånd, og det historiske tidspunkt for uddifferentieringen af autonome felter bliver derfor et kernepunkt i forhold til at forstå statens opkomst.

Inden uddifferentieringen for alvor påbegynder, kan der næsten sættes lighedstegn mellem magtfeltet og kongens råd, der virker som en kampplads mellem centrale ministre og centrale adelige; herefter udvides kampene gradvist til at omfatte større dele af adelen, som fysisk koncentrerer ved hoffet, hvor den sociale og symbolske kapital monopoliseres. Hoffet bliver gradvist et sted præget af en meget intens konkurrence, som fastholder alle spillere i sit greb; selv kongen, som nyder alle fordelene ved dette spil, må konstant deltage i det ved at udnytte de andres splittelse, hvis han skal fastholde sin position, fordi denne position netop er konstitueret ved, at den er omdrejningspunktet for konkurrencen (Bourdieu 2000, s. 152-3). Som feltet differentieres yderligere, således at biskopperne, munkene, ridderne, senere juristerne, parlamentarikerne, de erhvervsdrivende og finansfolk bliver omfattet, bliver den afgrænsning i det fysiske rum også udvidet. Men det ændrer ikke grundlæggende ved, at kongen, for at kunne bevare sin placering som konge, på en gang må være med i spillet og samtidig fremstå som værende uden for spillet – som en objektiv overdommer. For at overkomme denne opgave tvinges han til konstant at placere nye agenter imellem sig selv og konkrete stridigheder. Et godt eksempel på dette er skatteopkrævningen, der i starten blev opfattet som ganske illegitim. Kongen placerede derfor en hel række af agenter imellem sig selv og de grupper, som skatterne skulle opkræves fra; på den måde kunne kongen fremstå som almenvellets garant, samtidig med at hans skatteopkrævere kunne udføre deres foragtede erhverv. Samtidig sikrede kongen sig disse agenter støtte igennem en selektiv omfordeling af forskellige ressourcer, som giver disse agenter en interesse i opretholdelsen af kongemagten og staten.

Fra kongemagt til statens tjeneste

For at synliggøre den sociale betydning af denne proces skelner Bourdieu mellem den dynastiske og den bureaukratiske stat. Den dynastiske stat er i høj grad en direkte forlængelse af kongens hus, kongen er den kropsliggjorte stat og statsmagten er i høj grad det samme som kongemagten. Men med magtfeltets uddifferentiering og den gradvise introduktion af en række nye statsagenter sker der en gradvis forskydning. En del af disse nye agenter – juristerne og parlamentarikerne – begynder at producere diskurser om staten som almennyttig. Der er med andre ord ikke tale om en automatisk proces, men en forandring der krævede både hårdt arbejde og kreativitet af disse nye grupper. "Disse sociale agenter har bidraget til at skabe staten, som vi kender den, både ved at opfinde praksisformerne og ved at opfinde de særlige diskurser til at retfærdiggøre disse praksisformer." (Bourdieu 2010, s. 127) Der er tale om en række praksisformer og diskurser, der understreger kongemagtens og statsmagtens almennyttige og universelle karakter, ved, igennem lange rækker af procedurer, forskrifter og klageinstanser at usynliggøre, at kongen og centrale agenter omkring kongen har interesser på spil i og tager stilling i forhold til de konkrete konflikter. En uendelig række af små tiltag, der er med til gradvist at skabe en bureaukratisk logik ved på samme tid at forlænge afstanden og fastholde forbindelsen mellem den øverste autoritet og dennes stedfortræder i konkrete sager. På den måde bidrager de til kongens legitimitet ved at fremstille ham som det udenfor stående statsoverhoved. Men de lægger samtidig også bånd på kongens magt, fordi han i stigende grad må følge de procedurer og forskrifter, der legitimerer hans position (Bourdieu 1996b, s. 385-6). De skabte således i stigende grad deres egne positioner ved at beskrive en række praksisser og et helt socialt domæne, hvor de selv – medlemmerne af den nye statsadel – er de mest kompetente til at herske. Den nye statsadel producerer således en række diskurser, der beskriver dem selv som "offentlighedens tjenere", hvorved de stiller deres magt i modsætning til både kongens, kirkens og den gamle adels magt, men også til den offentlighed, de hævder at tjene (Bourdieu 1996b, s. 381). De producerer således "en hengivenhedens og uegennyttighedens etos, som ligger til grund for "statstjenestemændenes" kollektive identitet." (Bourdieu, Christin, & Will 2010, s. 146).

Bourdieu argumenterer for, at man for at kunne forstå mange af de klassiske statsteorier, må analysere dem i relation til den sociale funktion, de udfyldte for de specialister, der producerede dem: nemlig at skabe staten ved at beskrive, hvad en stat er og derigennem skabe et socialt rum, hvor de selv er herrer. "De fleste af [statsteoriernes] forfattere var nogle folk, der under dække af at beskrive staten frembragte en stat, der passede til deres interesser, der til en vis grad var universelle interesser. (...) Disse folk har gjort sig selv til en slags *statsadel* ved at lave en stat, om hvilken de sagde, og som gennem dem sagde, at for at kunne styre den, var det nødvendigt at være som dem (...). Disse folk har lavet staten, og de lavede sig selv ved at lave staten, og de gjorde det på en sådan måde, at de var de eneste, der var i stand til at udøve den [symbolske] magt, som de var i færd med at opfinde. Det vil

sige, at de på én gang konstituerede staten og deres eget monopol på statsmagten" (Bourdieu 2010, s. 128). Ved i stigende grad at rette deres fokus mod staten er de også med til at instituere et skift fra kongens personlige magt til en mere bureaukratisk magt (Bourdieu 2004a, s. 48). Det handler ikke længere om at skabe tiltro til, at kongen er konge, men til, at staten er stat og at statens tjenere (hvoraf kongen i første omgang er den mest centrale) faktisk er hævet over kampen i samfundet.

Den bureaukratiske stat opstår således ved, at der – både gennem en række praksisformer og igennem en række diskurser, som beskriver og legitimerer disse praksisformers formål og funktion – institueres en gradvis adskillelse af en position og dens besidder. Staten er ikke længere en direkte forlængelse af kongens husholdning, men en selvstændig enhed, der transcenderer den enkelte konge. Man kan i stigende grad tale om, at kongen bliver absorberet af det kampfelt, som er centreret om hans stigende magt, og at hans mulighed for at handle i dette felt i stigende grad bliver afgjort af feltets magtrelationer (Bourdieu 2004a, s. 50). Til sidst bliver kongen både som person og position af mindre relevans, og feltet får sin egen dynamik, som enkeltpersoner kun i begrænset omfang kan påvirke. Der skabes således et administrativt felt, som er relativt uafhængigt af både politiske og økonomiske interesser i samfundet – herunder også af kongens interesser. Dette bureaukratiske felt har sin egen dynamik og råder over et utal af forskellige ressourcer, men er samtidig præget af sine egne stridigheder. "Bureaukratiet kan, som det også gælder staten, ikke anskues som et samlet og monolitisk kollektiv, der kan forstås som et kvasi-subjekt udstyret med intentioner og egen vilje: bureaukratiet er et aktivitetsfelt, der er relativt uafhængigt af de økonomiske og sociale kræfter, og hvor aktører med heterogene og ofte – i hvert fald til dels – modstridende baggrund, livsforløb, interesser, kapitalsammensætning (især mht. uddannelse) og kompetencer møder hinanden og konfronteres med hinanden i spørgsmålet om selve definitionen af de offentlige anliggender og statens tjenesteydelser, samtidig med at de undertiden ubevidst er fælles om en del bureaukratiske indsats, men også om kategorier og metoder" (Bourdieu, Christin, & Will 2010, s. 153). Staten er altså tvetydig, fordi det bureaukratiske felt på den ene side er et kampfelt, hvor forskellige interesser brydes, men på den anden side har agenterne i feltet en fælles interesse i at fremstå som uinteresserede tjenere af almenvellet. De bureaukratiske agenter er derfor meget hurtige til at "forsvare sig mod den mangfoldige kritik af deres magt, uklarhed, korrupsion og mange andre fejl og mangler ved at forsikre, at de kontrollerer sig selv. Det bliver således en vigtig aktivitet for de moderne bureaukratier at overvåge og evaluere deres egne aktører og deres egne aktiviteter" (Bourdieu, Christin, & Will 2010, s. 151). "Den bureaukratiske overvågning af bureaukratiet bliver således på én gang den væsentligste retfærdiggørelse af bureaukratiet, men samtidig én af betingelserne for dets institutionelle og demografiske vækst. (...) Den bureaukratiske selvkontrol sætter derfor på ingen måde grænser for den bureaukratiske magt; den er snarere selv grundlaget for den" (Bourdieu, Christin, & Will 2010, s. 152).

Selv om den bureaukratiske stats logik derfor på mange centrale måder adskiller sig fra den dynastiske stat, er analysen af kongemagtens oprindelige akkumulering af symbolsk kapital og de mange strategier, der blev opfundet for at fastholde og reproducere denne position, alligevel central for at skærpe forståelsen for de mekanismer, der fungerer under den bureaukratiske stat, og for de modsætningsforhold (mellem forskellige reproduktionsstrategier, mellem egeninteresse og statsinteresse, etc.) som den bureaukratiske stat har arvet fra den dynastiske stat. "I virkeligheden kan historien om konstruktionen af staten (...) ikke ansues adskilt fra historien om konflikterne mellem de forskellige statslige aktører, der har modstridende opfattelser af, hvad staten og de offentlige "tjenester" skal være" (Bourdieu, Christin, & Will 2010, s. 153).

Bureaukratisk felt og staten

Som med sine andre begreber benytter Bourdieu begrebet om det bureaukratiske felt i en dobbelt betydning, nemlig dels som metodisk værktøj til at bryde med den traditionelle statstanke og dels som beskrivelse af konkrete processer i historien gennem de empiriske analyser. Historiseringen af statens og det bureaukratiske felts opkomst er et brud med traditionelle demokratiteoriens forestillinger om den parlamentariske styringskæde, hvor de demokratiske processer kommer først og bureaukratiet efterfølgende eksekverer de politiske beslutninger mere eller mindre loyalt. Bourdieus analyser viser, at det bureaukratiske felt med dets egen dynamik kom først, og at de demokratiske processer efterfølgende etableres i et forsøg på at give "folkets" repræsentanter en vis indflydelse på denne dynamik. Denne historisk funderede forståelse af relationen mellem bureaukratiske og demokratiske processer gør sig blandt andet tydelig i Bourdieus konkrete analyser af det bureaukratiske felts nutidige funktionsmåde (jf. nedenfor). Samtidig skaber selve begrebet om det bureaukratiske felt et brud med forestillingen om staten som en homogen aktør.

Hvis Bourdieus brud skal handle om mere end blot ord, må de åbne for en overvejelse af, hvorvidt det bureaukratiske felt nødvendigvis er identisk med det, som almindeligvis betegnes som staten. Bourdieu taler om, at staten kan uddelegere retten til at udnævne, klassificere og udpege til agenter, der ikke i strengeste forstand er statens agenter (Bourdieu 2000, s. 187), og på samme måde kan staten også tænkes at uddelegere centrale administrative procedurer til ikke-statslige aktører. Det er ikke helt klart, om dette er Bourdieus opfattelse, men det ville potentielt åbne for, at kampen om statens grænser var et centralt tema i det bureaukratiske felt. I forlængelse heraf er det interessant, at Bourdieu taler om, at staten består af en række forskellige felter (Bourdieu & Wacquant 1992, s. 111-2). Det kan forstås på flere forskellige måder, der hver især åbner for forskellige analytiske perspektiver. På den ene side kan man betragte ikke bare det bureaukratiske felt, men også dele af det politiske og juridiske felt som en del af staten. Også andre felter kunne for så vidt tænkes at være en del af staten, og spørgsmålet om hvor statens grænser går, vil derfor i sig selv være et centralt tema i magtfeltets kampe. Man kunne måske formulere det således, at så

snart hensynet til "det offentlige" eller "almenvellet" gør sig gældende i et felt, så gør staten sig i en vis forstand gældende i dette felt. En sådan forståelse kunne blandt andet gøre det tydeligt, hvad der forstås ved "statens tilbagetrækning" (Bourdieu et al. 1999, s. 181-8) – nemlig at hensynet til forestillingen om det offentlige, om almenvellet og dermed også statsadelens forpligtelser over for de svageste grupper langsomt bliver fortrængt fra det bureaukratiske felts arbejde.

En anden måde at forstå det på kunne være, at der ikke er tale om ét bureaukratisk felt, men en række bureaukratiske felter, hvor kampene står om at regulere og administrere bestemte dele af det sociale liv. En sådan forståelse kunne man læse ud af Bourdieus analyser af "feltet for boligpolitik" (Bourdieu 2005a, s. 121) – et meget specifikt felt, hvis benævnelse bryder med forståelsen af, at der til et hvert felt hører en bestemt kapitalform. I analysen af feltet for boligpolitik undersøges netop ikke hvem der styrer, men hvordan bestemte praksisformer "som er tilskrevet staten – love, regler og administrative regulativer – [...] avles" (Wacquant 1993, s. 41, vores oversættelse). I feltet for boligpolitik deltager således bestemte individer og institutioner, der repræsenterer og præsenterer sig som repræsentanter for staten, men bestemte dele af staten, nemlig fagspecifikke dele af det bureaukratiske felt og dele af det økonomiske felt med interesse i boligpolitik. På den vis kan man se en sammenhæng mellem Bourdieus studier af uddifferentieringen af forskellige felter og opkomsten af forskellige fagspecifikke kollegier, der handler på statens vegne, og så dagens ministerier, der inden for forskellige felter handler på statens vegne. Alt efter hvilket felt der undersøges vil visse specifikke dele af det bureaukratiske felt være mere involveret end andre dele.

Statens tilbagetrækning og de bureaukratiske "revolutionære"

Bourdieu og hans medarbejdere benytter det analytiske værktøj, der ligger i betegnelserne det bureaukratiske felt og magtfeltet til at analysere kampen om statens myndighedsudøvelse inden for en række områder, hvor det bureaukratiske felt har relation til en række andre felter som det økonomiske felt (Bourdieu 2005b), det retlige felt (Bourdieu 1987; Dezalay 2007; Lenoir 2006), det videnskabelige felt (Bourdieu 1988; Bourdieu 2005c), det kulturelle felt (Bourdieu 1996c) og det politiske felt (Bourdieu 1991b; Bourdieu 2001). Det analytiske værktøj om det bureaukratiske felt benytter Bourdieu også i sine analyser af statens tilbagetrækning. At staten ikke er en homogen aktør, men et (eller flere) felt(er), hvor forskellige interesser gør sig gældende, bruger Bourdieu til at fremhæve en afgørende forskel mellem statens højre og venstre hånd (Bourdieu, Droit, & Ferenczi 2010). Det er vigtigt at understrege, at der er tale om en analytisk skelnen, som på den ene side er foretaget på baggrund af en række empiriske analyser, og som på den anden side bruges til at foretage en meget grov skelnen mellem forskellige dele af det bureaukratiske felts aktiviteter. Statens venstre hånd består af socialarbejderne, lærerne, pædagogerne og andre, der udfylder statens "sociale" funktioner, men også dele af forvalterne i de "sociale" ministerier, der forsvare deres egne positioner ved at forsvare statens sociale funktioner.

Højre hånd består af statsadelen i de "økonomiske" ministerier, samt en del af de grupper, der udfylder statens mere repressive funktioner. Når staten trækker sig tilbage kan det føre til protester, både fra de borgere, der ikke længere tilgodeses, men også fra de grupper af statsansatte, der udgør statens venstre hånd, og som varetager dens sociale funktioner.

Selv om staten i hovedsagen favoriserer de dominerende grupper i samfundet, så har statsadelen legitimeret sin egen position ved at hævde at forsvare almenvellet – herunder også de svageste grupper. Bourdieu noterer for eksempel, at staten igennem sin historiske opkomst har kæmpet med både familien og kirken om at varetage en række funktioner, som er beregnet til at hjælpe de svageste i samfundet og efterhånden har tilegnet sig et monopol på visse af disse funktioner (Bourdieu 1997). Statsadelen bliver derfor også nødt til at tage visse hensyn til de dominerede grupper. Dette behov for til en vis grad at leve op til de forestillinger om beskyttelse af almenvellet, som statsadelens privilegier bygger på, blev efter Bourdieus opfattelse tydeligt med østblokkens sammenbrud: "Når statens repræsentanter, som man tydeligt kunne iagttage i DDR, tilbyder en verdensopfattelse, der bliver miskrediteret af dem, der fremfører den, fordi de fremstår som dens direkte negation, så bliver staten selv i en vis forstand selv-destruktiv" (Bourdieu & Böhlke 2010, s. 138). Det kan altså potentielt føre til folkeopstand, hvis statsadelen ikke lever op til sin egen retorik. Dertil kommer, at en del af statsadelen – de der udgør den venstre hånd – har en særlig interesse i statens sociale funktioner. For at forsvare sig selv og deres positioner bliver disse grupper nødt til at forsvare de sociale fremskridt, som er blevet etableret med velfærdsstaten (Bourdieu 2005a, s. 113). Disse gruppers reaktioner, der til tider "beskrives som en politisk krise (...), er i virkeligheden en fortvivlelse over, at staten svigter som garant for de offentlige interesser" (Bourdieu, Droit & Ferenczi 2010, s. 116). Den del af statsadelen, der tilhører statens højre hånd, kan således støde på modstand, når den forsøger at ændre ved praksisformer og procedurer, som den selv har indstiftet på et tidligere tidspunkt; dels fordi en række grupper har en interesse i at opretholde disse funktioner, men også fordi disse praksisformer er indskrevet som mentale kategorier, der får statens "sociale" funktioner til at fremstå som naturlige (Bourdieu 1994, s. 2).

Når al denne potentielle modstand tages i betragtning, bliver det tydeligt, at statens tilbagetrækning ikke sker af sig selv, men må analyseres som en aktiv proces, hvor den højre statsadel aktivt engagerer sig i at afvikle ideen om, at staten skal stå i det offentliges tjeneste og tjene offentligheden (Bourdieu et. al. 1999, s. 182). Bourdieu peger på, at dette sker på en hel række fronter, der udfordrer grundlaget for den venstre hånds eksistens og funktionsmåde: Der tales om "modernisering" og "forenkling" for at angribe de af statens agenter, der repræsenterer dens venstre hånd; der sker et øget pres for at forandre statens "sociale" funktioner, så de frem for at blive styret af forestillinger om uegennyttig professionalisme i stigende grad skal styres af forestillinger om incitament, produktivitet og konkurrence; der sker et skift fra politikker rettet imod de strukturer, der skaber en ulige ressourcefordeling i samfundet, til

politikker, der alene forsøger at kompensere for denne ulige fordeling af ressourcer, og dette oftest kun når de "fattige" skaber "problemer"; fra politikker, der understøtter den kollektive organisering blandt arbejdere og småborgerskab inden for en række forskellige områder, til politikker, der individualiserer håndteringen af problemer og muligheder. De af statens agenter, der taler om statens tilbagetrækning som en nødvendighed, bidrager således ofte selv til statens tilbagetrækning, ved at skabe den nødvendighed, hvormed de legitimerer statens tilbagetrækning og den måde, staten konstruerer markeder på (Bourdieu 1998, s. 38). Sådanne politikker er ikke et udtryk for, at markedet trænger staten tilbage, men for at statsadelen bruger markedets mekanismer til at binde samfundets borgere til den etablerede orden (Bourdieu et. al. 1999, s. 182-7)

For at undgå at disse forandringer kommer til at fremstå som uforklarlige eller selvfølgelige, foretog Bourdieu et konkret studie, der viser de processer og kampe, der lå bag en af de afgørende forandringer i den franske boligpolitik inden for de seneste 30 år. Studieobjektet var i denne sammenhæng "styrkeforholdene og kampe mellem på den ene side bureaukratiets agenter eller institutioner, udrustet med forskellige (og i mange tilfælde konkurrerende) ressourcer og med til tider modsatrettede korporative interesser, og på den anden side institutioner og agenter (pressionsgrupper, lobbyister etc.), som intervenserer for at gennemtvinge deres interesser eller de interesser, som de folk, der ansætter eller vælger dem, har." (Bourdieu 2005a, s. 92, vores oversættelse). Der er tale om en noget anden forestilling om relationen mellem embedsmændene, der altså strides internt, og interesserepræsentanter (herunder bl.a. de folkevalgte), der forsøger at påvirke embedsmændenes arbejde. Embedsmændene prøver at bevare og styrke deres egen position ved at fremme en forståelse af statens funktioner, der er mest i overensstemmelse med deres egen placering og de ressourcer, de har med ind i denne position. Det gør de blandt andet ved at mobilisere forskellige grupper uden for det bureaukratiske felt, hvis interesser de delvist varetager, når de forsvarer deres egne positioner internt i feltet (Bourdieu 2005a, s. 92-6). Homologien mellem det sociale rum og det bureaukratiske felt "betyder, at de rent interne kampe i staten ikke er uden relationer til eksterne kampe, hvilket dog ikke vil sige at de slet og ret afspejler hinanden. Det bureaukratiske felt har en relativ autonomi, der betyder, at eksterne kampe kun viser sig i det bureaukratiske rum i en afgørende ændret form" (Bourdieu 2010, s. 130).

Et af de redskaber, bureaukratiet bruger til at omforme og kontrollere indsparket fra de eksterne kræfter, er kommissionsarbejder, som Bourdieu vier en del interesse. Kommissioner er på den ene side en måde at fastholde forskellen mellem eksterne aktørers status som interesserepræsentanter og bureaukratiets repræsentanters status som almenvellet eller det offentliges repræsentanter. Men det er samtidig også en måde at styre beslutningsprocessen. Ved at inddrage enkeltpersoner, ofte benævnt som eksperter, der vil støtte deres synspunkter og fremgangsmåder, og som i kommissionsarbejdet vil optræde på lige fod med repræsentanter for organisationer og institutioner, som bureaukraterne nødvendigvis må forholde sig til, kan statsadelen få en

kommissionssammensætning, der passer til dens egne interesser. På den måde kan den fastholde kontrollen over forberedelsen af kollektive beslutninger, samtidig med at beslutningsprocessen kommer til at fremstå åben og velfbalanceret (Bourdieu 2005a, s. 118-20). Igen er det værd at erindre, at der ikke nødvendigvis er tale om bevidste formålsrationelle kalkuler, men strategier der medieres via habitus. Brugen af kommissionerne skal således ses som en af de praksisformer, der de facto viser sig at blive brugt af det bureaukratiske felts agenter til at skærme sig imod pres udefra, hvilket skaber grundlaget for den træghed, som typisk sættes i forbindelse med bureaukratiet.

For at forklare forandringerne i styrkeforholdet mellem statens venstre og statens højre hånd fokuserede Bourdieu derfor på den aktive minoritet af "bureaukratiske revolutionære", der skabte grundlaget for forandringerne i den franske boligpolitik. Denne lille gruppe af agenter entrede det bureaukratiske felt for at kunne opnå en position, der kunne legitimere deres forandringsstrategier som statsstrategier (Bourdieu 2005a, s. 119). De spillede på modstillingen mellem bureaukratisk kapital baseret på erfaring inden for et specifikt sagsområde og generel erfaring med det bureaukratiske felts processer på den ene side over for bureaukratisk kapital baseret på tekniske kompetencer (økonometriske analyseteknikker, statistisk viden og/eller nye modeller til at analysere problemstillinger med). Den sidste form for bureaukratisk kapital er kendetegnet ved, at den kan erhverves hurtigere, og derfor appellerer den til disse agenter, fordi de havde et ønske om at få deres særegne sociale egenskaber (såsom udenlandske uddannelses titler, specielle tekniske kompetencer, internationale netværk eller relationer til centrale aktører i det økonomiske felt) anerkendt i det bureaukratiske felt hurtigst muligt (Bourdieu 2005a, s. 114-9). At disse agenter besad netop sådanne særegne egenskaber understregede for Bourdieu den generelle tendens, at man skal besidde ret store mængder kapital for at kunne gennemføre en revolution. Og det pegede samtidig på, at sociale egenskaber, trods den bureaukratiske stats formelle adskillelse mellem position og person, som Weber definerede den (Weber 1978, s. 956-1005), fortsat har en stor betydning for, hvem der kan gøre sig gældende i det bureaukratiske felt (Bourdieu 2004a, s. 50-1).

Konklusion

Analysen af statens og det bureaukratiske felts opkomst hænger uløseligt sammen med en analyse af magtfeltet og de reproduktionsstrategier, som forskellige grupper benytter for at fastholde og forbedre deres sociale placering. Som udgangspunkt kan man konstatere, at statens og magtfeltets genese er uløseligt forbundet. Den kraftige koncentration af kapital, der på en gang muliggøres og legitimeres af institueringen af en symbolsk orden, der hævder at stå udenfor samfundets interessekonflikter (først kongemagten, senere staten), sker samtidig med at disse interessekonflikter på en og samme tid autonomiseres og sættes systematisk i relation til hinanden i et magtfelt, hvor agenter med en række forskellige kapitalformer kæmper om staten og dens magt til at regulere det indbyrdes styrkeforhold mellem disse kapitalformer. Det vil føre for

vidt at gengive hele Bourdieus analyse af relationen mellem magtfeltet, det bureaukratiske felt og de forskellige reproduktionsstrategier, som forskellige grupper benytter til at fastholde eller forbedre deres sociale positioner over tid (se Bourdieu 1996b). Derfor har vi fokuseret på Bourdieus måde at rekonstruere en forståelse af staten: dels ved at fokusere på hans metoder til at foretage en række brud med statens kategorier og dens selvforståelse, og dels ved at fokusere på hans analyser af statens opkomst. Det skal dog nævnes, at det i Bourdieus sociologi om staten står helt centralt, at opfindelsen af staten og den nye statsadels opkomst sker sideløbende med udviklingen af en række uddannelsesinstitutioner, der kan sikre denne nye adels reproduktion og give den kompetencer, der kan legitimere dens placering. De tidlige uddannelsesstudier er således et af de "ankomstpunkter", som Bourdieu trækker på og udbygger i forhold til forståelsen af staten i *State Nobility*. Samtidig var analyser af statens opkomst et "udgangspunkt" for en løbende refleksion over skabelsen af Den Europæiske Union. Også dette tema vil det føre for vidt at behandle her, men der er igennem Bourdieus studier af staten en række mere eller mindre eksplicite referencer til skabelsen af Den Europæiske Union, og hans begreber om magtfelt, bureaukratisk felt, kapital koncentration og markedsintegration vil med sikkerhed være meget nyttige i studiet af den nye europæiske orden (se Hammerslev og Hansen 2010).

Jens Arnholtz Hansen, ph.d.-stipendiat, Faos, Sociologisk Institut, Københavns Universitet

Ole Hammerslev, lektor, Juridisk Institut, Syddansk Universitet

Referencer

- Bourdieu, P. 1967, "Systems of education and systems of thought", *International Social Science Journal*, vol. 19, no. 3.
- Bourdieu, P. 1968, "Structuralism and theory of sociological knowledge", *Social Research*, vol. 35, s. 661-706.
- Bourdieu, P. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. 1986. "The Forms of Capital," in *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, J. G. Richardson, ed., Greenwood Press, New York, s. 241-258.
- Bourdieu, P. 1987. "The Force of Law: Toward a Sociology of the Juridical Field", *Hastings Law Journal*, vol. 38, s. 814-853.
- Bourdieu, P. 1988. *Homo Academicus* Polity Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. 1990. *The Logic of Practice* Polity Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. 1991. *Language and Symbolic Power* Polity Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. 1991. "Political Representation: Elements for a Theory of the Political Field", in *Language and Symbolic Power*. Polity Press, Cambridge, s. 171-202.
- Bourdieu, P. 1992. "Thinking About the limits", *Theory, Culture and Society*, vol. 9, no. 1, s. 37-49.
- Bourdieu, P. 1994. "Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field", *Sociological Theory*, vol. 12, no. 1, s. 1-18.
- Bourdieu, P. 1996a. "On the Family as a Realized Category", *Theory, Culture & Society*, vol. 13, no. 3, s. 19-26.

- Bourdieu, P. 1996b. *The State Nobility - Elite Schools in the Field of Power*. Polity Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. 1996c. *The Rules of Art - Genesis and Structure of the Literary Field*. Polity Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. 1997. *Af praktiske grunde*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Bourdieu, P. 1998. *Acts of Resistance : Against the New Myths of Our Time*. Polity Press.
- Bourdieu, P. 2000. *Pascalian Meditations*. Polity Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. 2001. *Das politische Feld: Zur Kritik der politischen Vernunft*. UVK Verlag, Konstanz.
- Bourdieu, P. 2004a. "From the King's House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field", i *Pierre Bourdieu and Democratic Politics*, L. Wacquant, ed., Polity.
- Bourdieu, P. 2004b. *Ungkarsballet - Krise i bondesamfunnet*. Pax Forlag A/S, Oslo.
- Bourdieu, P. 2005a. *The Social Structures of the Economy*. Polity, Cambridge.
- Bourdieu, P. 2005b. *Udkast til en praksisteori*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Bourdieu, P. 2005c. *Viden om viden og refleksivitet - forelæsninger på Collège de France 2000-2001*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Bourdieu, P. 2010. "Modstridende interesser i staten", *Praktiske Grunde. Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*, no. 1-2.
- Bourdieu, P. & Böhlke, E. 2010, "Det politiske felt og symbolsk magt", *Praktiske Grunde. Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*, no. 1-2.
- Bourdieu, P., Chamboredon, J.-C., & Passeron, J.-C. 1991. *The craft of sociology: epistemological preliminaries*. de Gruyter, Berlin.
- Bourdieu, P., Christin, O., & Will, P.-É. 2010. "Videnskab om statens praksisformer", *Praktiske Grunde. Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*, no. 1-2.
- Bourdieu, P., Droit, R. P., & Ferenczi, T. 2010. "Statens venstrehånd og statens højre hånd", *Praktiske Grunde. Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*, no. 1-2.
- Bourdieu, P. et. al. 1999. *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society*. Polity Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. 1979. *The Inheritors: French Students and Their Relations to Culture*. University of Chicago Press, Chicago.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. 2006. *Reproduktion - bidrag til en teori om undervisningssystemet*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. University of Chicago Press, Chicago.
- Broadly, D. 1991. *Sociologi och epistemologi - Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. HLS Förlag, Stockholm.
- Dezalay, Y. 2007. "From a Symbolic Boom to a Marketing Bust: Genesis and Reconstruction of a Field of Legal and Political Expertise at the Crossroads of a Europe Opening to the Atlantic", *Law & Social Inquiry*, vol. 32, no. 1, s. 161-181.
- Durkheim, E. & Mauss, M. 1975. *Primitive Classification*. University of Chicago Press, Chicago.
- Esmark, K. 2009. "Sociologi i fortidens fremmede land", in *Refleksiv Sociologi i Praksis*, O. Hammerslev, J. A. Hansen, & I. Willig, eds., Hans Reitzels Forlag, København.
- Hammerslev, O. & Hansen, J. A. 2009. "Indledning", in *Refleksiv Sociologi i Praksis*, O. Hammerslev, J. A. Hansen, & I. Willig, eds., Hans Reitzels Forlag, København.
- Hammerslev, O. & Hansen, J. A. 2010. "Udkast til refleksiv sociologiske studier af EU", in *Hvorfor Bourdieu?*, K. Esmark & K. Larsen, eds., Forlaget Hexis, København (under forberedelse).
- Lenoir, R. 2006. "Pierre Bourdieu and the Law: An Intellectual and Personal Encounter", *Retfærd*, vol. 114, no. 3.
- Mathiesen, A. & Højberg, H. 2003. "Sociologiske feltanalyser - om at anvende Bourdieus feltbegreb i historisk konkrete analyser", in *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, Fuglsang & Bitsch Olsen, eds., Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- Swartz, D. L. 2003. "Pierre Bourdieu's political sociology and governance perspectives", i *Governance as social and political communication*, H. P. Bang, ed., Manchester University Press, Manchester.
- Wacquant, L. 2005a. "Pointers on Pierre Bourdieu and Democratic Politics", i *Pierre Bourdieu and Democratic Politics*, L. Wacquant, ed., Polity.

- Wacquant, L. J. D. 2005b. *Pierre Bourdieu and Democratic Politics*. Polity Press, Cambridge.
- Wacquant, L. J. D. 1993. "From Ruling Class to Field of Power: An Interview with Pierre Bourdieu on La Noblesse d'Etat", *Theory, Culture & Society*, vol. 10, no. 3, s. 19-44.
- Wacquant, L. J. D. 2002. "The curious eclipse of prison ethnography in the age of mass incarceration", *Ethnography*, vol. 3, no. 4, s. 371-397.
- Weber, M. 1978. *Economy and Society*. University of California Press, Berkeley.

